

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จังหวัดจันทบุรีเป็นจังหวัดที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของวิถีชีวิตประชาชนในจังหวัดจันทบุรีที่มีมากกว่า 1,000 ปี ในรูปแบบของเศรษฐกิจพอเพียงที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติของวิถีชีวิต เช่น ตั้งแต่วิถีการผลิตเพื่อยังชีพ มาจนถึงการเป็นผู้ผลิตรายย่อยในปัจจุบัน จากพัฒนาการในช่วงเวลาดังกล่าว พบว่า จันทบุรีมีพื้นฐานตามรูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ (สมัย สุทธิธรรม. 2541 : 5-6; ธรรม พันธุศิริสด. 2544 : 6-10 ; อรรรรณ ไวกกล้า. 2542 : 68)

สถานการณ์ร่วมสมัยในปัจจุบันของจังหวัดจันทบุรีนั้นตั้งอยู่บนวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ ประชาชนส่วนใหญ่ในจังหวัดจันทบุรีนั้นมักมีลักษณะเป็นผู้ผลิตสินค้าและบริการรายย่อย (Small Commodity Producer) ที่พอมีปัจจัยการผลิตในการทำมาหากินโดยใช้แรงงานในครอบครัวเป็นหลักอยู่ ไม่ว่าจะเป็นชาวสวนผลไม้ ชาวประมง อุตสาหกรรมแปรรูปขนาดย่อม ธุรกิจพลอยรายย่อย จนถึงการค้าแบบโชว์ห่วย (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ฯ. 2542 : 18 ; บรรจบ วงษ์พิพัฒน์พงษ์. : ม.ป.ป. 166) ในการสังเกตแบบมีส่วนร่วมของผู้วิจัย พบว่า การมีวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงแบบผู้ผลิตรายย่อยดังกล่าวของจันทบุรีสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตทางการเมืองและวัฒนธรรมของประชาชนส่วนใหญ่ในจังหวัดจันทบุรี ได้แก่ การเข้าร่วมเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยมีจุดยืนที่สนับสนุนนโยบายเศรษฐกิจพอเพียงและการต่อต้านระบบทุนนิยมทางการเมือง เช่น การเข้าร่วมการชุมนุมอย่างแข็งขันกับพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยและคณะกรรมการประชาชนเพื่อเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันเป็นพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (กปปส.) เป็นต้น

อย่างไรก็ดีสถานการณ์ล่าสุดได้ชี้ให้เห็นว่า วิถีเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนส่วนใหญ่ในจังหวัดจันทบุรี กำลังได้รับผลกระทบอย่างหนักจากการขยายตัวของระบบทุนนิยม ความแพร่หลายของลัทธิบริโภคนิยมและการเข้ามาของตลาดโลกในกระแสโลกาภิวัตน์ ชาวสวนผลไม้รายย่อยต้องประสบกับปัญหาหาค่าที่ซบเซาลดต่ำ จนส่วนใหญ่ต้องติดหนี้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตรหรือนายทุนนอกระบบ การล่มสลายของเศรษฐกิจชุมชนในการประกอบธุรกิจพลอยไปอยู่ในมือของนายทุนขนาดใหญ่ที่สามารถโยกกับตลาดโลกหลังจากประสบปัญหาการขาดแคลนพลอยก้อนที่นำมาเจียรระไน การไม่สามารถพัฒนาอุตสาหกรรมแปรรูปขนาดย่อมให้เจริญก้าวหน้า แต่ภาครัฐพยายามผลักดันการจัดตั้งอุตสาหกรรมกอมลพิช (Dirty Industry) ในพื้นที่ เช่น โครงการทำเรือและนิคมเหล็ก นอกจากนี้ยังพบอีกว่าธุรกิจการค้าขนาดย่อม ดังเช่น โชว์ห่วยเริ่มมีการถดถอยลงอย่างเห็นได้ชัดหลังจากการเข้ามาของระบบการค้าแบบใหม่ (Modern Trade) เช่น การขยายตัวของร้านสะดวกซื้อศูนย์การค้าขนาดใหญ่ในตัวเมืองจันทบุรี เป็นต้น (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และชัยณรงค์ เครือนวน. 2555)

การแสวงหาทางออกของจังหวัดจันทบุรีที่ผ่านมา นั้น พบว่า มีความพยายามที่จะแก้ปัญหา การถดถอยทางการเกษตรเพื่อผลิตข้าววิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนส่วนใหญ่ในจังหวัด จันทบุรี โดยหันไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจภาคบริการ เช่น การจัดการท่องเที่ยวในจังหวัด แต่จันทบุรีก็ ไม่สามารถขับเคลื่อนกิจกรรมท่องเที่ยวให้มีความเข้มแข็งได้ ถึงแม้ว่าในอดีตนั้นจังหวัดจันทบุรีถือได้ ว่าเป็นจังหวัดที่เป็นเมืองท่องเที่ยวแห่งหนึ่งซึ่งเป็นจังหวัดเป้าหมายของการท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นการ จัดรถทัวร์มาซื้อผลไม้ช่วงหน้าผลไม้หรือการไปเที่ยวน้ำตกพลิ้ว แต่ในปัจจุบันจันทบุรีมีแค่ฐานะเป็น เมืองผ่าน ดังจะเห็นได้จากการจัดตั้งสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ในเขตจังหวัด ชายฝั่งทะเลตะวันออกนั้น จะมีแต่เฉพาะในจังหวัดชลบุรี ระยอง และตราด ยกเว้นแต่จังหวัดจันทบุรี (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. ออนไลน์. สืบค้นวันที่ 10 เมษายน 2559)

การมีฐานะเป็นแค่เมืองผ่านในการท่องเที่ยวของจังหวัดจันทบุรี อาจเนื่องมาจากหลาย สาเหตุ แต่สาเหตุหนึ่งก็คือ นโยบายการกำหนดพื้นที่สำหรับตลาดซื้อขายผลไม้ของนักท่องเที่ยว นโยบายแต่เดิมนั้นนักท่องเที่ยวจะมาซื้อผลไม้ในบริเวณทุ่งนาเซย ภายในเทศบาลเมืองจันทบุรี แต่ ก่อให้เกิดปัญหาขยะและการจราจรติดขัด ดังนั้นจึงมีความพยายามที่จะทำให้พื้นที่ในเมืองมีความ สะอาดและการจราจรสะดวก โดยทางเทศบาลพยายามที่จะย้ายตลาดขายผลไม้แก่นักท่องเที่ยวและ จัดระบบจราจรใหม่ภายในตัวเมือง แต่ผลที่ตามมาก็คือตัวเมืองจันทบุรีกลายเป็นเมืองปิดสำหรับรถ ทัศนาวจร ถึงแม้ว่าทางองค์การบริหารส่วนจังหวัดจะเปลี่ยนจุดซื้อขายผลไม้ไปที่สามแยกปากแฉง แต่ก็ ไม่สามารถดึงนักท่องเที่ยวได้เหมือนเช่นอดีต (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์. 2552 : 60)

ความพยายามที่จะฟื้นการท่องเที่ยวของจังหวัดจันทบุรี เริ่มก่อตัวจากการเข้ามาของ กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Fund : SIF) เมื่อ พ.ศ. 2540 ซึ่งมีผลให้คน กลุ่มหนึ่งรวมตัวกันเป็นชมรมการท่องเที่ยวจังหวัดจันทบุรี เพื่อขอโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวจาก กองทุนดังกล่าว ชมรมฯ พยายามจัดท่องเที่ยวในจังหวัดจันทบุรี ในลักษณะเป็นชุดกิจกรรม (Package) เช่น กลุ่มท่องเที่ยวทะเล กลุ่มท่องเที่ยวภูเขา กลุ่มท่องเที่ยวเมืองเก่าหรือวัฒนธรรม เป็นต้น แต่ผลการดำเนินงานไม่สามารถทำให้เมืองจันทบุรีกลับมาเป็นเมืองท่องเที่ยวได้จะเป็นได้แค่ โปรแกรม “แวะ” มาท่องเที่ยวนอกเหนือจากการไปเที่ยวจังหวัดที่เป็นเป้าหมาย คือ ตราดกับระยอง เช่นเดิม หลังจากนั้นได้มีนักธุรกิจก็พยายามทำโครงการเพื่อฟื้นฟูการท่องเที่ยวของจันทบุรี เช่น เทศกาลกินกุ้ง การจัดแสดง อัญมณีของเมืองจันทบุรี มาตามลำดับแต่ก็ยังไม่ส่งผลมากนัก (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์. 2552 : 67)

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาถึงทรัพยากรหรือทุนการท่องเที่ยวในภาพรวมทั้งจังหวัด มิใช่ เฉพาะตัวอำเภอเมืองจันทบุรีเท่านั้นก็พบว่า ในชุมชนของอำเภอต่างๆ ของจังหวัดยังมีทรัพยากรการ ท่องเที่ยวที่จะเป็นศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ต่อไปได้ในอนาคต อาทิ (คณะกรรมการ ฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ฯ. 2542)

1. ทรัพยากรด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เช่น รอยพระพุทธรูปเขาชีชมภู เมือง โบราณของชาติพันธุ์ของและขอม เส้นทางการกู้เอกราชพระเจ้าตากสินมหาราช สถาปัตยกรรมแบบ ไกธิดของวัดคาทอลิก วัดเขาสุกิม ชุมชนริมแม่น้ำจันทบุรี เป็นต้น

2. ทรัพยากรด้านป่าเขาลำเนาไพร เช่น น้ำตกและเทือกเขาสอยดาว น้ำตกพลั่ว เป็นต้น
3. ทรัพยากรด้านชายทะเลและป่าชายเลน เช่น หาดเจ้าหลาว อ่าวคังกระเบน ป่าชายเลนท่าสอน ชายทะเลตามแนวถนนบูรพาชลทิศ เป็นต้น
4. ทรัพยากรด้านสวนผลไม้ เช่น เงาะ ทุเรียน มังคุด ลองกอง สละ ลำไย มะไฟ ลิ้นจี่ กล้วยไข่ เป็นต้น
5. ทรัพยากรด้านอาหารและสินค้าพื้นเมือง ตั้งแต่เชิงเขา ที่ราบลุ่มแม่น้ำ จนถึงชายทะเล เช่น หมูชะมวง อาหารทะเล แกงป่า อาหารจากกระวาน น้ำสำรอง พลวยและเครื่องประดับ อัญมณี เสื้อจันทบูร เป็นต้น

แต่เท่าที่ผ่านมา การจัดการท่องเที่ยวของจังหวัดจันทบุรีนั้นเป็นการจัดแบบเอกเทศเป็นอิสระของแต่ละชุมชนท้องถิ่น เช่น การท่องเที่ยวรอยพระบาทบนเขาคิชฌกูฏ การเป็นเอกเทศในการจัดการท่องเที่ยวทำให้ขาดการรวมทรัพยากรและพลังขับเคลื่อนการท่องเที่ยว จนขาดกิจกรรมต่อเนื่องในการมาเที่ยวจังหวัดจันทบุรี และมีผลทำให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนไม่สามารถพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดจันทบุรีขึ้นมาได้ ดังนั้นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวจำเป็นต้องมียุทธศาสตร์บูรณาการท่องเที่ยวระหว่างชุมชนต่าง ๆ ให้เหมาะสม

กล่าวโดยสรุปจะพบว่าในจังหวัดจันทบุรีมีความพยายามที่จะผลิตซ้ำสืบทอดเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นฐานของคนส่วนใหญ่ให้มีความยั่งยืนและในปัจจุบันจังหวัดจันทบุรีมีศักยภาพเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างเห็นได้ชัดแต่ขาดการบูรณาการให้เป็นเอกภาพ ดังนั้นกลุ่มนักวิชาการและผู้นำชุมชนจึงได้จัดทำโครงการวิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์การบูรณาการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อผลิตซ้ำเศรษฐกิจพอเพียงของจังหวัดจันทบุรี โดยมุ่งที่จะตอบคำถามวิจัยหลักที่ว่า

1. จังหวัดจันทบุรีโดยภาพรวมแล้ว มีทรัพยากรชุมชนที่มีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวอะไรบ้าง มากน้อยเพียงไร และมีคุณภาพอย่างไร
2. จะจัดระบบฐานข้อมูลการท่องเที่ยวอย่างไรเพื่อให้ประชาชนในทุกภาคส่วนเกิดความตระหนักในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานบูรณาการ
3. จะพัฒนาแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยการบูรณาการอย่างเป็นระบบครบวงจรอย่างไร

การทำโครงการวิจัยดังกล่าวการตอบคำถามหลักของโครงการวิจัยดังกล่าวจะมีคุณูปการเป็นผลผลิตให้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดจันทบุรีสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้อย่างยั่งยืนสำหรับคนในรุ่นต่อไป

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยว สินค้าท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวก ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนระดับตำบลของจังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อจัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรท่องเที่ยว สินค้าท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวก ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนระดับตำบลของจังหวัดจันทบุรี
3. เพื่อพัฒนายุทธศาสตร์บูรณาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการผลิตซ้ำเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดจันทบุรี

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านประชากร

การสำรวจในโครงการจะใช้หน่วยในการศึกษาคือชุมชนระดับตำบล ในจังหวัดจันทบุรี ส่วนในการวิเคราะห์ยุทธศาสตร์เชิงบูรณาการจะพิจารณาเชื่อมโยงทั้งจังหวัดในฐานะที่เป็นหน่วยในการขับเคลื่อนกิจกรรม

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการสำรวจทรัพยากรท่องเที่ยวของตำบลแต่ละตำบลจะพิจารณาเนื้อหาในการสำรวจเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่

2.1 ทรัพยากรด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ได้แก่ รอยพระพุทธรูปเขาศิขมภูฏ (พลวง)

2.2 ทรัพยากรด้านป่าเขาลำเนาไพร เช่น เทือกเขาและน้ำตกเขาสอยดาว ต้นแม่น้ำจันทบุรี

2.3 ทรัพยากรด้านชายทะเลและป่าชายเลน เช่น หาดเจ้าหลาว อ่าวคุ้งกระเบน ป่าชายเลนท่าสอน ชายทะเลตามแนวถนนบูรพาชลทิศ เป็นต้น

2.4 ทรัพยากรด้านสวนผลไม้ เช่น เงาะ ทุเรียน มังคุด ลองกอง สละ กล้วยไข่

2.5 ทรัพยากรด้านอาหารและสินค้าพื้นเมือง เช่น อาหารจากกระวาน แกงของ น้ำสำรอง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ด้านวิชาการ

1.1 งานวิจัยชิ้นนี้สามารถนำไปใช้ในการเรียนการสอนวิชาจันทบุรีศึกษา ซึ่งเป็นวิชาการศึกษาทั่วไปของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

1.2 คาดว่างานวิจัยนี้สามารถนำไปใช้เป็นฐานข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชนที่สนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในจังหวัดจันทบุรี ได้แก่ เอกสารชุดความรู้การท่องเที่ยวระดับตำบลของจังหวัดจันทบุรี จำนวน 12 ชุด วิทยุทัศน์การท่องเที่ยวชุมชนระดับตำบลของจังหวัดจันทบุรี จำนวน 12 ตอน และวิทยุทัศน์ภาพรวมจังหวัดจันทบุรี จำนวน 1 เรื่อง

2. ด้านนโยบาย ทางจังหวัดจันทบุรีสามารถนำยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวชุมชนเชิงบูรณาการมากำหนดเป็นนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดได้

3. ด้านเศรษฐกิจ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรชุมชน สามารถนำยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวชุมชนเชิงบูรณาการมาใช้เสริมรายได้ให้แก่ตำบลได้ อันจะเป็นการช่วยสืบทอดหรือผลิตซ้ำวิถีเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดจันทบุรีให้ยั่งยืนต่อไป

4. ด้านสังคมและชุมชน การเกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวชุมชนเชิงบูรณาการ ในเขตภูมินิเวศเดียวกันรวมถึงระหว่างภูมิภาคส่วนต่างๆ ของจังหวัดด้วย

นิยามศัพท์การวิจัย

1. การผลิตซ้ำ หมายถึง กระบวนการเพื่อสืบทอดระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม ภายในสังคมใดสังคมหนึ่งให้มีการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไปในอนาคต

2. ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งที่ชาวชุมชนในจังหวัดจันทบุรีสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาเองโดยธรรมชาติหรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น
3. แหล่งท่องเที่ยว หมายถึง สถานที่และเหตุการณ์ในจังหวัดจันทบุรีที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวโดยหมายรวมทั้งสิ่งที่เป็นตามธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น
4. สิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งสนับสนุนในการเดินทางเข้าและออกในจังหวัดจันทบุรีไปยังแหล่งท่องเที่ยว
5. กิจกรรมการท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมนันทนาการในจังหวัดจันทบุรีที่นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์จากการมาท่องเที่ยว
6. สินค้าการท่องเที่ยว หมายถึง ผลผลิตทางการท่องเที่ยวในจังหวัดจันทบุรีที่สามารถนำมาซื้อขายในตลาดการท่องเที่ยวได้
7. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในจังหวัดจันทบุรีที่มีจุดมุ่งหมาย เพื่อชม ร่วมกิจกรรมหรือเรียนรู้วัฒนธรรมทางวัตถุ หรือวิถีชีวิตความเป็นอยู่เพื่อความปลอดภัยหรือเพิ่มทักษะความเป็นอยู่
8. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งที่มีความเป็นธรรมชาติในจังหวัดจันทบุรีเพื่อเรียนรู้ชื่นชมและเพลิดเพลินกับทัศนียภาพของพื้นที่พืชพรรณและสัตว์ป่า
9. การท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งประวัติศาสตร์ในจังหวัดจันทบุรีเพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่รวมถึงการได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์
10. การท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในจังหวัดจันทบุรีเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ด้านเกษตรกรรมโดยตรงโดยการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตร
11. การท่องเที่ยวเชิงศาสนา หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในจังหวัดจันทบุรีเพื่อไปเข้าร่วมปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา
12. การท่องเที่ยวทางโบราณสถาน หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในจังหวัดจันทบุรีที่มีจุดมุ่งหมาย เพื่อชม หรือเรียนรู้เกี่ยวกับสถานที่ก่อนประวัติศาสตร์ที่มีการบันทึก เช่น ศิลปิน เป็นต้น
13. การท่องเที่ยวเชิงศาสนสถาน หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในจังหวัดจันทบุรีที่มีจุดมุ่งหมาย เพื่อชม หรือเรียนรู้เกี่ยวกับสถานที่สำคัญทางศาสนา เช่น เจดีย์ พระปราง เป็นต้น
14. การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์ หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในจังหวัดจันทบุรีเพื่อสัมผัสโดยตรงกับคนที่มีชาติพันธุ์หรือภูมิหลังแตกต่างไปจากตัวนักท่องเที่ยว
15. การท่องเที่ยวชายทะเล หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในจังหวัดจันทบุรีเพื่อความปลอดภัยและพักผ่อนโดยการหลีกเลี่ยงจากสภาพปัจจุบันที่จำเจไปสู่ชายทะเลที่มีชายหาดและแสงอาทิตย์
16. การท่องเที่ยวเชิงอาหาร เช่น การเดินทางท่องเที่ยวในจังหวัดจันทบุรีที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อประกอบกิจกรรมและ/หรือมีประสบการณ์ลิ้มลองเกี่ยวกับอาหารหรือเครื่องดื่ม